

11. Romenets, V.A. (2006). Pryntsyp pryiniattia rishennia v istorii psykholohii. Emotsiyni, intuityvnyi nesvidomyi faktor psykhičnoi aktyvnosti. [The principle of decision making in the history of psychology. Emotional, intuitive unconscious factor of mental activity]. *Istoriia psykholohii: XVII stolittia. Epokha Prosvitnytstva [History of psychology: XVII century. Age of Enlightenment]*. Kyiv : Lybid. Pp. 85–155 [in Ukrainian].
12. Rubinshtejn, S. (1958). *O myshlenii i putjah ego issledovaniia [About thinking and ways of its research]*. Moskva : Izd-vo AN SSSR [in Russian].
13. Sannikov, A. (2015). *Psihologija zhiznennogo vybora lichnosti [Psychology of a person's life choice]*. Odessa: VMV [in Russian].
14. Sannikov, A.I. (2016). “Reshimost” i “reshitel’nost” v psihologicheskoy sisteme prinjatija lichnost’ju zhiznennykh reshenij [“Decision” and “decisiveness” in the psychological system of a person making life decisions]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii – Theoretical and applied problems of psychology*. Sieverodonetsk. No. 1 (39), pp. 201–213 [in Ukrainian].
15. Sannikova, O. (1995). *Jemocional’nost’ v strukture lichnosti [Emotionality in the structure of personality]*. Odessa : Hors [in Russian].
16. Sannikov, O.I. (2017). Vid stylu pryiniattia rishen do stylovykh kharakterystyk osobystosti: geneza uiaвлен [From decision-making style to stylistic characteristics of personality: the genesis of ideas]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education*. NAPN Ukrainy, Un-t menedzh. osvity. Kyiv : ATOPOL HRUP. Vyp. 3 (32), pp. 98–115 [in Ukrainian].
17. Sannikov, O.I., Sannikova, A.O. (2020). Rozumnist u strukturi rishymosti osobystosti [Reasonableness in the structure of determination of the individual]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Psykholohichni nauky – Scientific journal of NPU named after MP Drahomanov. Psychological sciences*. Tom 12, No. 9(54), pp. 118–130 [in Ukrainian].
18. Tarasenko, M. (2008). Trudnosti mezhlichnostnogo obshhenija studentov s raznym urovnem social’nogo intellekta [Difficulties of interpersonal communication of students with different levels of social intelligence]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Surgut [in Russian].
19. Chernobrovkin, V.M. (2010). *Psykholohiia pryiniattia pedahohichnykh rishen [Psychology of pedagogical decision-making monohrafiia]*. Luhansk : Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka” [in Ukrainian].
20. Juzhaninova, A. (1984). K probleme diagnostiki social’nogo intellekta lichnosti [To the problem of the diagnosis of social intelligence of personality]. *Problemy ocenivaniia v psihologii [Assessment problems in psychology]*. Saratov : Izd-vo Sarat. un-ta, pp. 95–111 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.06.2020.

The article was received 17 June 2020.

УДК 392.61:[159.922.62+159.922.8]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-6>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКІВ ОСІБ ІЗ РІЗНИМ ТИПОМ ПРИВ’ЯЗАНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ТА ЗРІЛОМУ ВІЦІ

Семків Ірина Ігорівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та психотерапії
Український католицький університет

semkiv@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4139-2699>

Вонс Олена-Мирослава Степанівна,

магістр психології,
викладач кафедри психології та психотерапії
Український католицький університет

bandrivska@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9376-9462>

Метою статті є порівняння психологічних особливостей романтичних стосунків осіб з різним типом прив’язаності у двох групах досліджуваних: юнацького та зрілого віку.

Методи. Було здійснено теоретичний аналіз літератури з теорії прив’язаності та проведено емпіричне дослідження, у якому використано такі методики: «Тест якості прив’язаності» К. Карвера (MAQ) (адаптація І. Семків); «Шкала співзалежності Д. Фішера» (адаптація В. Москаленко); «Опитувальник оцінки стосунків» (RAQ) (адаптація А. Магоцька), модифікований «Тест Лірі» (авторська модифікація) та використані методи математичної статистики: кореляційний та порівняльний аналіз.

Результати. У результаті порівняльного аналізу виявилось, що середній рівень надійної прив'язаності є вищим у осіб середнього віку (на рівні тенденції); а середній рівень унікаючої прив'язаності у осіб середнього віку є статистично значимо нижчим. У результаті кореляційного аналізу виявилось, що надійна прив'язаність пов'язана з високою оцінкою власних стосунків, наданням значення цим стосункам, високою оцінкою себе у стосунках. Особи юнацького віку з надійною прив'язаністю схильні до непокірності та надмірної зануреності у стосунки, а особи зрілого віку схильні до поступливості та доброзичливості. Унікаюча прив'язаність пов'язана з незадоволеністю своїми стосунками та собою у них; у юнаків унікаюча прив'язаність пов'язана з низьким рівнем зацікавленості стосунками. Досліджувані з тривожно-амбівалентним типом прив'язаності проявили високий рівень співзалежності у стосунках, а також схильність до відчуття пригніченості в стосунках, тривоги та страхів щодо стосунків та низької оцінки власних стосунків.

Висновки. За результатами дослідження було виявлено відмінності між середніми рівнями різних типів прив'язаності досліджуваних двох груп. Прив'язаність може незначно змінитись з менш до більш надійної. Також у дослідженні вдалося виявити певні психологічні особливості романтичних стосунків осіб з різним типом прив'язаності у групах осіб юнацького та зрілого віку.

Ключові слова: надійна прив'язаність, унікаюча прив'язаність, тривожно-амбівалентна прив'язаність, якість стосунків, репрезентація прив'язаності.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ROMANTIC RELATIONSHIPS BETWEEN PEOPLE WITH DIFFERENT ATTACHMENT STYLES IN ADOLESCENCE AND ADULTHOOD

Semkiv Iryna Ihorivna,

Doctor of Psychology, Docent,

Associate Professor at the Department of Psychology and Psychotherapy

Ukrainian Catholic University

semkiv@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4139-2699>

Vons Olena-Myroslava Stepanivna,

Master of Psychology,

Teacher at the Department of Psychology and Psychotherapy

Ukrainian Catholic University

bandrivska@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9376-9462>

Purpose. The aim of the article is to compare the psychological features of romantic relationships between people with different attachment styles in two groups: adolescents and adults.

Methods. A theoretical analysis of the theory of attachment and an empirical study was made. The following methods were used in the study: Measure of Attachment Qualities (MAQ) C. Carver (adaptation of I. Semkiv); Fischer Codependency Scale (adapted by V. Moskalenko); The Relational Assessment Questionnaire (RAQ) (adapted by A. Magotska); the modified Leary Test (author's modification). We used correlation and comparative statistical analysis.

Results. The comparative analysis has shown that the average level of secure attachment is slightly higher in middle-aged people, while the average level of avoidant attachment in middle-aged people is statistically significantly lower. The correlation analyze has shown that a secure attachment is associated with a high appreciation of relationships, the importance of those relationships, and a high self-esteem in those relationships. Adolescents with a secure attachment are characterized by a tendency to disobedience and excessive immersion in the relationship. Adults with secure attachment are more likely to give in to a partner and be friendly in relationships. An avoidant attachment, is related to dissatisfaction with relationship and oneself in that relationship. Young men's avoidant attachment is associated with a low level of interest in their relationships. The respondents with an anxious-ambivalent attachment showed a high level of interdependence in relationships, they characterized by feelings of depression in relationships, anxiety and fear about the relationships and low self-esteem.

Conclusions. The findings of the study revealed the differences between the two groups in terms of middle level of attachment style. Attachments may slightly change from less to more secure. The study also identified certain psychological features of romantic relationships between people with different attachment styles in groups of adolescents and adults.

Key words: secure attachment, avoidant attachment, anxious ambivalent attachment, quality of the relationships, attachment representation.

Вступ

Наявність теплих приятних та близьких стосунків є одним із важливих чинників відчуття людиною щастя та задоволеності життям. Проте у сучасному технологізованому світі стосунковість – вміння створювати та підтримувати близькі стосунки, щоразу то більше відходить на задній план, втрачаючи своє первинне значення. Добрий стосунок, особливо у ранньому дитинстві, – той психологічний простір, у якому може розвиватись здорова психіка дитини, натомість відсутність такого стосунку у ранньому дитинстві може призвести до порушень психічного розвитку або до тяжких розладів поведінки, що залишаються протягом усього життя. Ранні дитячі травми, які особа переживає у своїх перших значимих стосунках, мають неабиякий вплив на її функціонування у дорослому віці.

Отже, важливим є визначення можливого впливу раннього досвіду та формування типу прив'язаності на соціальні стосунки; виявлення особливостей взаємозв'язку між сформованим типом прив'язаності (репрезентацією прив'язаності) особистості та перебігом стосунків у різні вікові періоди.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

В основі вміння будувати та підтримувати конструктивні міжособистісні стосунки лежить досвід перших років життя. Таке твердження було висунуте ще у перші роки виникнення психоаналізу З. Фройдом (Фройд, 2019). Проте вже нині безліч теоретиків наголошують на тому, що ранні стосунки з матір'ю або особою, яка її заміняє, є передумовою якості всіх майбутніх стосунків (Кернберг, 2004). Ранні значимі стосунки любові та прив'язаності є умовою та чинником психічного і навіть фізичного здоров'я особистості (Шпиц, 2019).

На фоні цих теоретичних тенденцій виникає «теорія прив'язаності», яка не лише припускає, але й емпірично доводить значущість раннього стосунку з матір'ю в усіх подальших відносинах, у тому числі і романтичних. На думку Дж. Боулбі, автора теорії прив'язаності, новонароджена дитина сприймає себе й маму окремо один від одного й не перебуває в злитті з нею, як раніше описували психоаналітики. А тому вже з перших моментів життя дитина та мати починають будувати стосунки – перший стосунок у житті дитини, який згодом стає взірцем усіх інших стосунків (Боулбі, 2003). К.Г. Бріш, спираючись на теорію Дж. Боулбі, визначає систему прив'язаності таким чином: «Система прив'язаності – це генетично закодована базова мотиваційна система, що виникає

у немовляти після народження за чіткими біологічними детермінантами. Вона слугує для контакту дитини з первинною спорідненою особою та забезпечує її виживання» (Бріш, 2012: 38).

М. Ейнсворт продовжила теоретико-практичні спостереження Дж. Боулбі, дослідниця розробила експериментальну методику виявлення типу прив'язаності, яку назвала «незнайома ситуація». Методика була спрямована на діагностику типу прив'язаності дитини залежно від її реакції на розлуку з матір'ю (Ainsworth, 1969). Спираючись на експеримент з «незнайомою ситуацією», авторам удалось діагностувати один найбільш здоровий тип прив'язаності – надійну прив'язаність та три типи, які відображають певні особливості порушення стосунків з матір'ю: унікаючий, тривожно-амбівалентний та дезорганізований типи прив'язаності.

Надійна прив'язаність. Відображає такий тип ставлення дитини до матері, в якому відображається прихильність та позитивне ставлення до неї. Коли мама відлучається на якийсь час, то дитина проявляє сум, плач та тугу за нею, проте відразу після повернення матері дитина заспокоюється та може ділити свої емоції з мамою, гратися з нею. У дорослому віці такі особи характеризуються високим рівнем довіри до інших, здатні любити та створювати тривалі глибокі стосунки (Боулбі, 2015).

М. Ейнсворт зазначає, що тонкочуттєвість матері (чутливість, емпатійність до потреб і сигналів дитини та здатність вчасно та адекватно на них реагувати) на першому році життя є передумовою для формування безпечної, надійної прив'язаності (Ainsworth, 1978).

Унікаюча прив'язаність. Цей тип характеризує ставлення дитини до матері, в якому дитина неначе байдужа щодо присутності чи відсутності матері – дитина не проявляє ані яскравого суму, коли мама відлучається, ані радості, коли вона повертається. Вдаваність такої байдужості дітей з унікаючою прив'язаністю доводять експерименти, у яких під час відходу та повернення матері фіксували значні стрибки фізіологічних реакцій, які свідчать про стрес, проте явних ознак цього стресу дитина не проявляла (Бріш, 2012). У дорослому віці особи з репрезентацією унікаючої прив'язаності проявляють потребу втечі та дистанціювання у стосунках в ситуації виникнення конфліктів. З досліджень М. Ейнсворт (Ainsworth, 1978) випливає, що у матерів, діти яких володіють унікаючою прив'язаністю, слабо розвинений описаний вище ключовий патерн поведінки – тонкочуттєвість матері.

Тривожно-амбівалентна прив'язаність. Дитина з таким типом прив'язаності одночасно відчуває любов та гостру потребу в матері, з одного боку, і злість та образ на матір – з іншого. Немовля гостро виявляє сум та страждання тоді, коли мати відходить, аж до неможливості заспокоєння, але відразу після приходу матері немовля не може вгамуватись, натомість починає злитись на матір за її відсутність та відштовхує її. Отже, у цьому власне і розгортається амбівалентне ставлення дитини до матері (Ainsworth, 1982). Такий тип прив'язаності, на думку дослідників, формується через амбівалентність та тривожність самої матері – під час свого контакту з дитиною мати виявляє надмірну увагу до дитини, заохочує її до гри, але потім швидко виснажується та відштовхує дитину. У дорослому віці такі люди частіше за все не підпускають до себе інших надто близько та не довіряють іншим через страх втрати; з іншого боку, у більш тривалих стосунках можуть надмірно підозрювати свого партнера у зраді, злитись за недостатню кількість уваги, прогнозувати майбутній розрив та боятись близькості.

Дезорганізована прив'язаність. Трохи згодом дослідники М. Мейн і Дж. Соломон (Main, 1986) на основі результатів власних експериментів виділили четвертий тип прив'язаності, назвавши його дезорганізованим. Дезорганізована прив'язаність характеризується непередбачуваною та імпульсивною поведінкою (Боулбі, 2005). Найчастіше дезорганізований тип прив'язаності діагностують у осіб із серйозними психічними порушеннями.

Дослідники теорії прив'язаності наголошують на тому, що тип прив'язаності, який сформувався у дитинстві, носить характеристику «безперервності», тобто проявляється у всіх або більшості майбутніх стосунків зі значущими людьми. Дж. Боулбі пояснює безперервність прив'язаності тим, що в людини формуються певні стабільні моделі поведінки, які він називає внутрішніми робочими моделями. Ці внутрішні робочі моделі розвиваються протягом першого року життя внаслідок засвоєння дитиною багатьох інтеракцій, у яких мама з дитиною перебуває разом. Внутрішні робочі моделі покликані забезпечувати передбачувану поведінку дитини й дорослого в різних ситуаціях. Проте у стосунку з матір'ю, як найбільш значущою людиною, формується основна модель, натомість щодо кожного наступного за важливістю стосунку у дитини формується окрема робоча модель (Боулбі, 2003). У міру розвитку дитини робоча модель від гнучкої стає більш стабільною, згодом змінюється

на «репрезентацію прив'язаності» та стає частиною психічної структури особистості (Бріш, 2012). Така внутрішня репрезентація прив'язаності і стає моделлю майбутніх міжособистісних (дружніх та романтичних) стосунків у дорослому віці.

Ідеєю, яку дослідники хотіли донести до наукового світу, є те, що саме мати визначає подальшу стосунковість дитини незалежно від статі цієї дитини. Ранні дослідники теорії прив'язаності говорять про те, що той емоційний зв'язок, який утворився між дитиною і матір'ю в перший рік життя, залишається таким і в старшому віці та переноситься на партнерські стосунки.

Услід за ідеями засновників теорії прив'язаності С. Хазан та Ф. Шейвер розглядають саме романтичні стосунки у контексті теорії прив'язаності і вважають, що ранній соціальний довід, що формує певний тип взаємостосунків, проявляється в романтичній любові дорослих (Kazan, 1987). Як і їх попередники, вони пишуть про безперервність типу прив'язаності, яка може вказувати на те, що дорослий тип прив'язаності в романтичних стосунках також залежить від дитячого досвіду (Kazan, 1987). Дослідження Дж. Сімпсон та В.А. Колінса і їхніх колег це підтверджують (Simpson, 2007).

Проте, поряд з наголошенням на тому, що внутрішня робоча модель стосунків формується у дитини у ранньому дитинстві, Дж. Боулбі звертає увагу, що вона може змінюватись у іншому значимому стосунку, що надалі описується теоретиками прив'язаності та формується у окремий напрям психотерапії – терапії розладів прив'язаності (Бріш, 2012). Ідеї автора лягають в основу припущення, можливостей модифікації ненадійних репрезентацій у надійні репрезентації у значимих надійних стосунках з іншими протягом усього життя. Тому такі ідеї лягли в основу гіпотези нашого дослідження. Отже, мета дослідження – дослідити те, чи розподіл та особливості типу прив'язаності у зрілому віці будуть відрізнятись від розподілу та психологічної картини типів прив'язаності у юнацькому віці. Адже є ймовірність того, що внутрішні репрезентації були модифіковані у сторону підвищення надійності у зрілому віці.

2. Методологія та методи

Для досягнення мети дослідження був здійснений теоретичний аналіз літератури та емпіричне дослідження прив'язаності осіб різного віку.

У процесі теоретичного аналізу літератури було встановлено, що той тип прив'язаності, який сформувався у ранньому дитинстві, є відносно стабільним протягом усього життя та відображає індивідуальну

репрезентацію прив'язаності у стосунках у дорослому віці. Така репрезентація прив'язаності може виявлятися у індивідуальному стилі встановлення, втримання та розривання стосунків. Найбільш загальною класифікацією репрезентацій прив'язаності є типологія, запропонована Дж. Боулбі та М. Ейнсворт, – надійна, унікаюча, тривожно-амбівалентна та дезорганізована прив'язаність (Ainsworth, 1969).

У емпіричному дослідженні особливостей прив'язаності осіб різного віку взяли участь 55 осіб, з яких – 30 осіб юнацького віку (17–19 років) та 25 осіб зрілого віку (35–50 років). У дослідженні було використано низку методик:

1. Тест на визначення якості прив'язаності К. Карвера (MAQ) (адаптація І. Семків). Тест базується на відповідях по типу самозвіту. Питання у тесті групуються у 4 шкали, які відповідають 4 типам прив'язаності, описаним вище: «безпека», «уникнення», «амбівалентність занепокоєння», що відповідає тривожно-амбівалентній прив'язаності, та «амбівалентність заглиблення у себе», що відповідає дезорганізованому типу прив'язаності.

2. Шкала співзалежності Д. Фішера (адаптація В. Москаленко), що вимірює рівень співзалежності у стосунках.

3. «Опитувальник оцінки стосунків В. Снела та П. Фінея (RAQ) (адаптація А. Магоцька) дає змогу оцінити власне самопочуття в стосунках, а також схильність до переважання залежності та відчуття пригніченості в стосунках.

4. Модифікований «Тест Лірі» – для проведення дослідження нами була змінена інструкція до тесту Лірі («ідеальний партнер» замість «ідеальне Я»), щоб дослідити образ ідеального партнера.

Емпіричне дослідження було проведено за допомогою методів математичної статистики, а саме кореляційний аналіз Пірсона, порівняльний аналіз за t-критерієм Стьюдента. Обчислення даних здійснювалось за допомогою програмного забезпечення Excel та Statistica.

3. Результати та дискусії

Для виявлення того, чи репрезентація прив'язаності може бути різною у різ-

ному віці, тобто змінюватись з віком, було проведено дослідження осіб різного віку та розподілено їх у 2 вікові групи: група 1 – 17–19 років та група 2 – 35–50 років, та здійснено порівняльний аналіз типу прив'язаності двох груп, а також зв'язку типу прив'язаності з іншими психологічними характеристиками стосунків у кожній групі.

На першому етапі дослідження було здійснено порівняльний аналіз типу прив'язаності між двома групами: група 1 (17–19 років) та група 2 (35–55 років) (рис. 1).

У процесі порівняння рівнів різних типів прив'язаності у групі зрілих осіб (група 2) та у групі осіб юнацького віку (група 1) було виявлено незначимі відмінності у збільшенні рівня надійної прив'язаності (див. табл. 1). Виявилось, що немає статистично значимої різниці між двома групами за надійним типом прив'язаності. Проте все ж є певна тенденція у підвищенні середнього рівня надійної прив'язаності у групі осіб зрілого віку ($M = 9,3$) порівняно з рівнем надійної прив'язаності у групі осіб юнацького віку ($M = 7,3$).

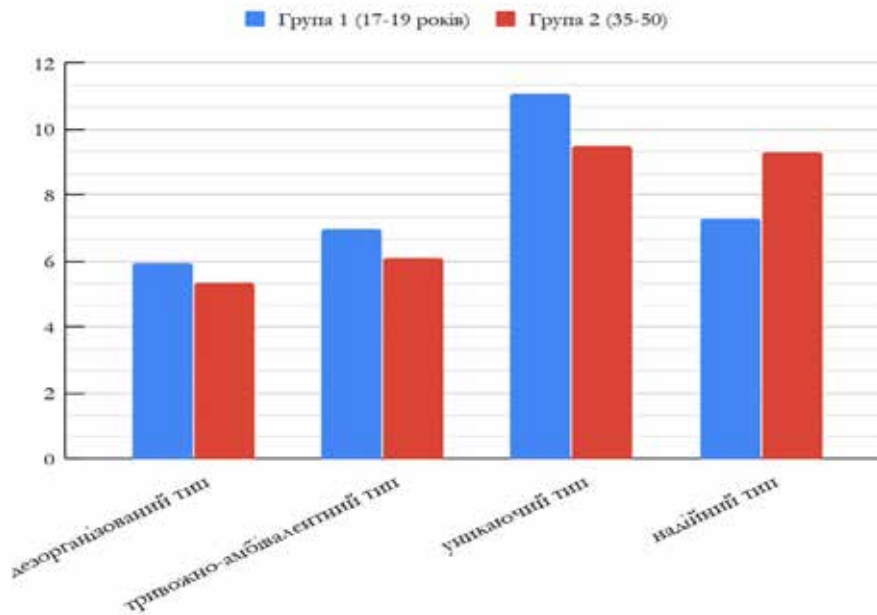
Натомість є значима різниця ($t = -1,8$; $p \leq 0,05$) між середнім рівнем унікаючої прив'язаності у юнацькому віці ($M = 11,08$) та середньому віці ($M = 9,5$). Отже, за таким результатом можна зробити висновок, що рівень ненадійних типів прив'язаності знижується у процесі життя, а надійної – дещо підвищується.

Такий результат, з одного боку, свідчить про те, що справді репрезентація прив'язаності, отримана у дитячому віці, найбільш ймовірно є досить стабільною та мало підлягає змінам протягом життя у звичайних соціальних стосунках (психотерапевтична корекція репрезентації прив'язаності нами не досліджувалась). Проте, з іншого боку, більша кількість осіб з репрезентацією надійної прив'язаності у осіб зрілого віку може свідчити про те, що з віком справді може незначно, але ж змінитись прив'язаність з менш надійної до більш надійної. Наголошуємо тут на тому, що дослідження не є лонгітюдним, тому результати порівняння також можуть поряд з іншим відобразити те, що досліджувані юнаць-

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу (Т-критерій Стьюдента) за тестом якості прив'язаності К. Карвера

	Надійна прив'язаність	Унікаюча	Тривожно-амбівалентна	Дезорганізована
Юнаки (М)	7,3	11,08	6,96	5,92
Дорослі (М)	9,3	9,5	6,4	5,5
t-value	0,96	-1,8	0,08	0,06
P	0,09	0,05	0,9	0,8

Рис. 1. Порівняння середнього рівня типів прив'язаності за тестом якості прив'язаності К. Карвера у групі 1 та групі 2

кого віку та зрілого віку зростали у різні періоди, що теж могло визначати тип їхньої прив'язаності.

Для отримання більш яскравої психологічної картини прив'язаності у осіб різного віку на другому етапі дослідження був проведений кореляційний аналіз типів прив'язаності та інших психологічних характеристик стосунків у кожній групі.

Психологічні особливості вияву надійної прив'язаності у юнацькому та зрілому віці. Було виявлено, що у юнацькому віці надійна прив'язаність перебуває у зв'язку з більшою кількістю соціально-психологічних характеристик стосунків ніж у зрілому віці. Отже, підвищення рівня надійної прив'язаності у групі осіб юнацького віку пов'язане зі збільшенням зануреності у стосунки ($r = 0,44$; $p < 0,01$) (рис. 2).

Зануреність у стосунки згідно зі шкалою оцінки стосунків відображає рівень нав'язливого фантазування про уявні чи реальні романтичні стосунки. Зі збільшенням надійної прив'язаності у осіб юнацького віку зростає рівень значимості стосунків та нав'язливий характер думок про них. Натомість у групі осіб зрілого віку такого зв'язку не спостерігається. Тобто надійна прив'язаність не пов'язана із нав'язливими думками про стосунки у зрілому віці. Такий результат відображає характерні особливості відмінностей перебігу стосунків у юнацькому та зрілому віці. З одного боку, це співвідноситься з теорією О. Кернберга, що люди потребують близькості та залежності в стосунках (Кернберг, 2004), але, з іншого боку, це

вказує на те, що у юнацькому та зрілому віці ця близькість переживається по-різному. Також про це писала М. Кляйн (Кляйн, 2007), говорячи про те, що люди несвідомо прагнуть до злиття зі своїм партнером, особливо на першій стадії стосунків. Під час першої стадії стосунків людина найбільше прагне злиття (Уайнхолд, 2011), тобто бути одним цілим зі значущим об'єктом. Юнацький вік і є здебільшого віком вибору романтичного партнера та встановлення стосунків з ним, натомість у зрілому віці стосунки вже більш стабілізовані.

Зі збільшенням рівня надійної прив'язаності зростає рівень позитивної оцінки себе у стосунках як у групі юнацького віку ($r = 0,44$; $p < 0,01$), так і у групі зрілих осіб ($r = 0,48$; $p < 0,01$) (рис. 2). Отже, у осіб, у яких вищий рівень надійної прив'язаності, проявляється вищий рівень задоволеності собою у стосунках, задоволеністю стосунками та значенням стосунків для себе. Тому позитивне ставлення до стосунків та прийняття себе у стосунках є тісно пов'язаним з надійною прив'язаністю у будь-якому віці, а тому може також бути запорукою тривалих стосунків.

Цікавим є також те, що у групі осіб зрілого віку зі збільшенням надійної прив'язаності підвищується рівень підпорядкування за методикою Лірі ($r = 0,45$; $p < 0,01$). Натомість у групі юнацького віку спостерігається протилежний зв'язок: зі збільшенням надійності у прив'язаності підпорядкування спадає ($r = -0,46$; $p < 0,01$)

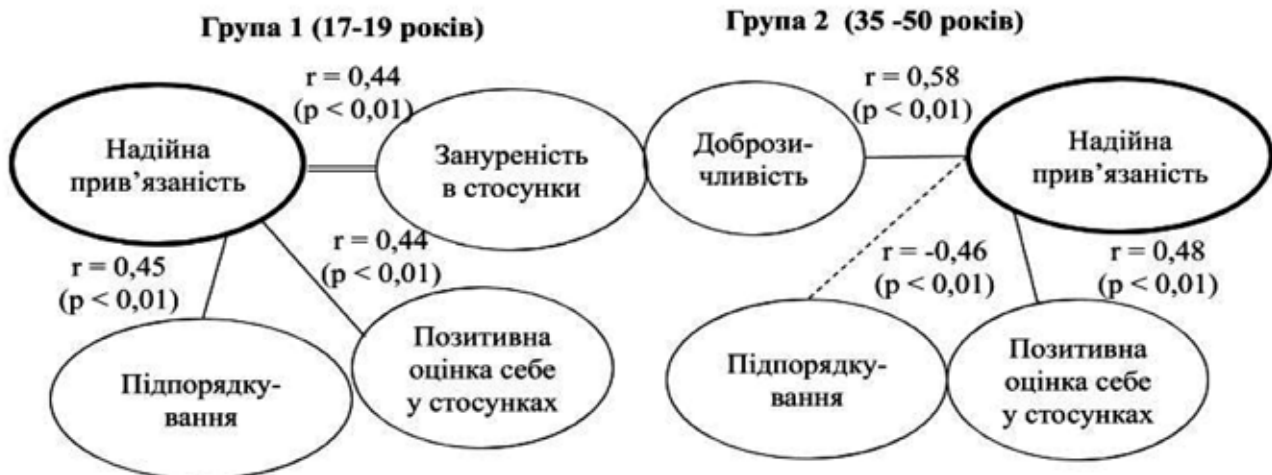

Рис. 2. Кореляційна плеяда за тестом MAQ, RAQ та Лірі у групах 1 і 2

(рис. 2). Підпорядкування за методикою Т. Лірі відображає схильність ставити себе на менш чільне місце ніж партнера у стосунках, а також схильність поступатись партнерові.

Обґрунтовуючи такий результат, можна знову повернутись до стадій стосунків, в яких перебувають молоді люди та дорослі. Вочевидь, бунтарство є тією рисою в молодому віці, яка допомагає відстояти себе у стосунках та бути собою у них, таке бунтарство не відображає прагнення зруйнувати стосунки, а лише зробити їх більш справжніми та менш ідеалізованими. Натомість у зрілому віці, особливо у тривалих стосунках, бунтарство може мати зовсім інше значення, адже у цьому віці уже не мало б виникати потреби відстоювати свої границі у стосунках, бо передбачувано, що ця потреба мала б бути задоволеною в юності.

Ще одним зв'язком, який властивий для надійної прив'язаності, є доброзичливість, цей зв'язок проявляється лише у групі зрілих осіб ($r=0,58$; $p<0,01$), натомість у групі осіб юнацького віку такого зв'язку немає (рис. 2). Доброзичливість за методикою Т. Лірі відображає прагнення виявляти люб'язність у стосунках та поступатись партнерові у спілкуванні.

Отже, досліджувані з надійною прив'язаністю у молодому віці схильні бути задоволені собою у стосунках та власними стосунками взагалі, відчують високу поглиненість стосунками та нав'язливий характер думок про них, проявляють низьку підпорядкованість у стосунках та низький рівень поступливості у стосунках з партнером. Натомість досліджувані зрілого віку, які володіють надійною прив'язаністю, як і юні, схильні високо оцінювати себе, як і партнера у стосунках, схильні

цінувати свої стосунки, проте не володіють високою нав'язливістю думок про стосунки, для них притаманний високий рівень підпорядкування у стосунках, поступливості та доброзичливості.

Такі відмінності можна пояснити тим, що у більшості юнаки та дівчата перебувають на першій та другій стадії стосунків (стадії злиття та диференціації) (Уайнхолд, 2011), а тому нормальний перебіг цих стадій передбачає, з одного боку, прагнення злиття та поглиненості стосунками, а з іншого – природним завданням відстоювання границь та диференціації. Натомість у більш зрілому віці більш відповідна до стадій стосунків потреба – це прийняття та доброзичливість. Такий результат також узгоджується з теорією тонкочуттєвості М. Ейнсворт, яка наголошує на тому, що за наявності репрезентанти надійної прив'язаності особа володіє високою тонкочуттєвістю, що означає, що вона добре оцінює та аналізує ситуацію, яка складається в стосунках і швидко та адекватно (а не однаково) реагує на неї.

Психологічні особливості вияву унікаючої прив'язаності у юнацькому та зрілому віці. Аналізуючи соціально-психологічну картину унікаючого типу прив'язаності у юнацькому та зрілому віці, можна також побачити певні відмінності, проте загальні тенденції залишаються такими ж. Зі збільшенням рівня унікаючої прив'язаності знижується рівень позитивної оцінки себе у стосунках як осіб юнацького віку ($r=-0,54$; $p<0,05$), так і у зрілих осіб ($r=-0,58$; $p<0,05$) (рис. 3).

Таким чином, можна зробити висновок про те, що у осіб з унікаючою прив'язаністю спостерігається низька оцінка власних стосунків та себе у цих стосунках, а також низький рівень значення стосунків.

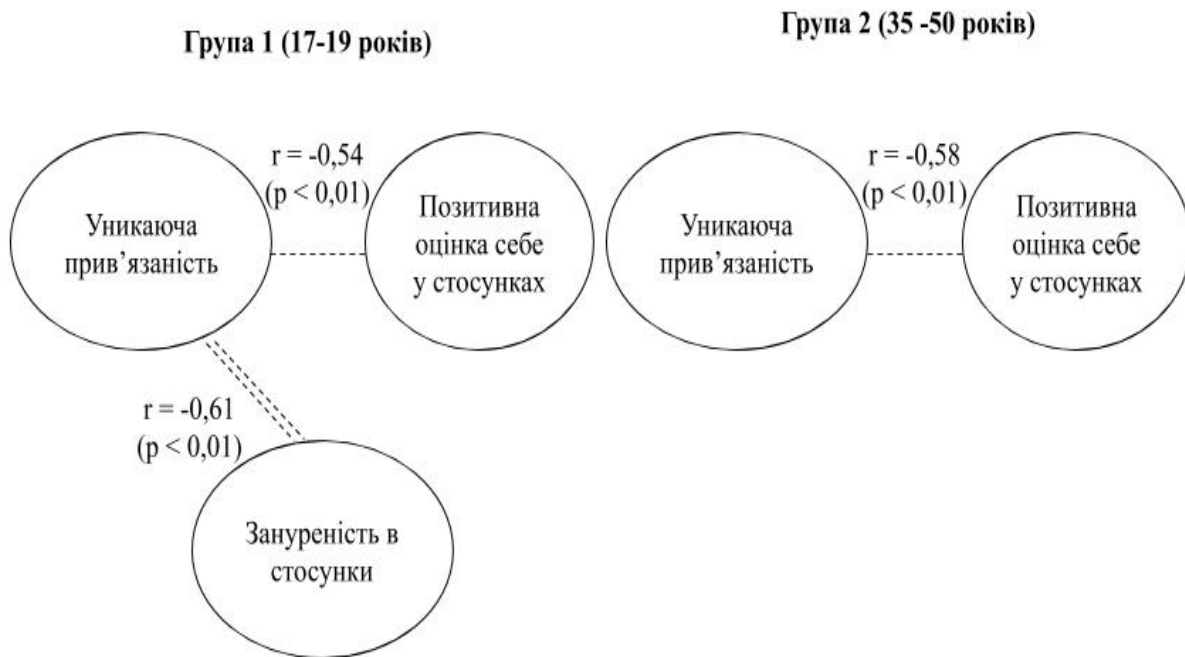

Рис. 3. Кореляційна плеяда за тестом MAQ та RAQ у групі 1 і групі 2

Зі збільшенням рівня унікаючої прив'язаності у юнацькому віці знижується рівень поглиненості власними стосунками ($r = -0,61$; $p < 0,01$), натомість у групі осіб зрілого віку таких зв'язків не спостерігається (рис. 3).

Отже, результат у групі осіб з репрезентацією унікаючої прив'язаності демонструє подібну, але протилежну за знаком картину, як і у ситуації з надійною прив'язаністю. Поглиненість власними стосунками, яка виявляється у нав'язливому характері думок про стосунки та віддання належного темі стосунків, пов'язане з репрезентацією прив'язаності у юнацькому віці (позитивно у ситуації надійної прив'язаності та негативно у ситуації унікаючої прив'язаності), та не визначає прив'язаності у зрілому віці.

Таким чином, досліджувані з унікаючим типом прив'язаності як у юнацькому, так і у зрілому віці відчують незадоволеність собою у стосунках і незадоволені своїми стосунками взагалі, вони більш схильні декларувати більшу байдужість щодо стосунків.

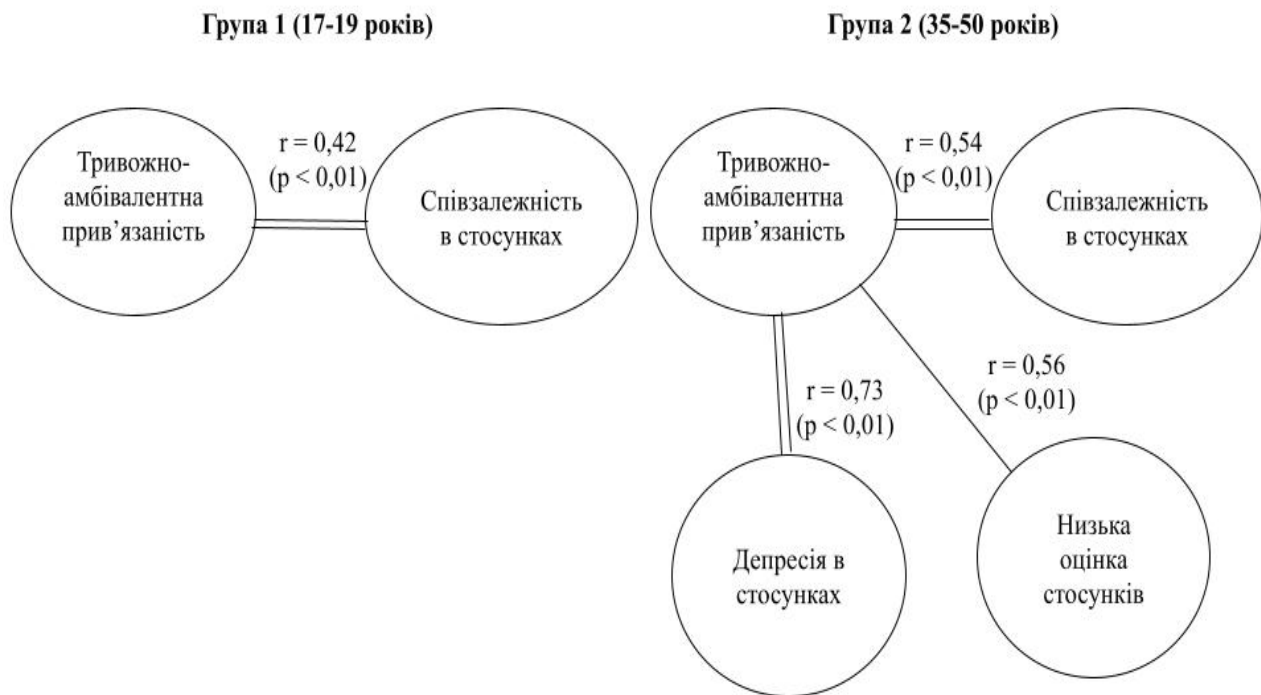
Такий результат вказує на те, що у осіб з надійною та ненадійною унікаючою прив'язаністю спостерігається протилежна картина ставлення до своїх стосунків та оцінки своїх стосунків, що відображає вдавану чи явну байдужість у стосунках у унікаючого типу прив'язаності, описану у теоретичній частині. Низька захопленість стосунками у юнацькому віці теж може свідчити про низьку тонкочуттєвість осіб з унікаючою прив'язаністю.

Психологічні особливості вияву тривожно-амбівалентної прив'язаності у юнацькому та зрілому віці. Тривожно-амбівалентний тип прив'язаності згідно з методикою MAQ виражається у шкалі – амбівалентне занепокоєння. Підвищення рівня амбівалентного занепокоєння пов'язане з підвищенням рівня співзалежності у стосунках як у юнацькому ($r = 0,42$; $p < 0,01$), так і у зрілому віці ($r = 0,54$; $p < 0,01$) (рис. 4).

Таким чином, особи з амбівалентною прив'язаністю характеризуються високим рівнем співзалежності у стосунках, що проявляється у частому відчутті страху та тривоги у стосунках, низькому рівні асертивності, труднощами з усвідомленням власних потреб. У юнаків не спостерігається інших зв'язків амбівалентності та соціально-психологічних характеристик стосунків. Натомість у групі зрілих осіб підвищення рівня тривожно-амбівалентної прив'язаності супроводжується підвищенням рівня депресивності у стосунках ($r = 0,73$; $p < 0,01$), що виражається у відчутті пригнічення від стосунків, незадоволеністю своїм умінням підтримувати стосунки, тривогою та страхом щодо стосунків. Поряд з цим подібно до картини з унікаючою прив'язаністю у осіб з тривожно-амбівалентною прив'язаністю спостерігається низький рівень оцінки власних стосунків ($r = 0,56$; $p < 0,05$) (рис. 4).

Отже, тривожно-амбівалентна прив'язаність у досліджуваних обох вікових груп пов'язана з високим рівнем співзалежності, що характеризується слабкістю гра-

Рис. 4. Кореляційна плеяда за тестом MAQ та RAQ у групі 1 і групі 2

ниць, невмінням відстоювати себе та низькою чутливістю щодо власних потреб. Вживаючи концепт тонкочуттєвості, згідно з теорією М. Ейнсворт, можна сказати, що особи з високим рівнем тривожно-амбівалентної прив'язаності володіють надзвичайно низьким рівнем тонкочуттєвості як у ставленні до інших, так і у ставленні до самих себе, на що вказує високий рівень їх співзалежності. Іншою важливою характеристикою стосунків осіб з високим рівнем тривожно-амбівалентної прив'язаності є високий рівень депресії у стосунках. Така депресія у стосунках виявляється у сумуванні щодо стосунків, тривоги, страхом щодо них та низьким рівнем задоволеності своїми стосунками. Останні два фактори є характеристиками стосунків осіб з тривожно-амбівалентною репрезентацією прив'язаності, але лише у осіб зрілого віку, що може свідчити про те, що у зрілому віці кількість невдалих стосунків є вже досить великою, що викликає розчарування та депресію.

Висновки

На основі проведеного теоретичного аналізу проблеми прив'язаності встановлено, що прив'язаність – це вроджена здатність кожної людини емоційно пов'язуватись з особою, яка дбає про безпеку та задоволення базових потреб. У цьому контексті важливо наголосити, що об'єкт прив'язаності, зазвичай мати, своєю поведінкою впливає на формування типу прив'язаності. Цей тип прив'язаності може бути надійним (надійна прив'язаність) або

ненадійним (уникаюча, тривожно-амбівалентна та дезорганізована прив'язаність) залежно від того, наскільки тонкочуттєвою є мати. Тому сформований у дитинстві тип прив'язаності визначає способи встановлення, підтримування та розірвання стосунків у дорослому віці, а також визначає психічне здоров'я особистості.

У процесі емпіричного дослідження встановлено, що середній рівень надійної прив'язаності у юнацькому віці є дещо нижчим ніж у зрілому віці, натомість рівень уникаючої прив'язаності є значно вищим у юнацькому віці ніж у середньому віці.

Аналіз психологічних особливостей усіх чотирьох типів прив'язаності у групі досліджуваних юнацького та зрілого віку показав низку особливостей. По-перше, надійна прив'язаність асоціюється з високою оцінкою власних стосунків, наданням значення цим стосункам, а також високою оцінкою себе у цих стосунках. Крім цього, для осіб юнацького віку з надійною прив'язаністю характерними є нав'язливість думок про стосунки та про свого романтичного партнера, з одночасною схильністю до непокірності.

Натомість у осіб зрілого віку, які володіють надійною прив'язаністю, більш властивими були підпорядкування та доброзичливість у стосунках. По-друге, уникаюча прив'язаність у досліджених пов'язана з низькою оцінкою себе у стосунках та низьким значенням стосунків взагалі. Окрім цього, у юнацькому віці уникаюча

прив'язаність пов'язана з низьким рівнем осмислювання стосунків та відсутністю думок про них. Таким чином, для осіб з унікальною прив'язаністю більш властивим є удавана чи реальна байдужість щодо власних стосунків разом з низькою оцінкою цих стосунків. По-третє, особи з тривожно-амбівалентною прив'язаністю проявили високий рівень співзалежності у стосунках. А у досліджуваних зрілого віку поряд з цим

спостерігається низька оцінка власних стосунків та депресивність у стосунках.

Таким чином, у дослідженні вдалось виявити певні соціально-психологічні особливості стосунків осіб з різним типом прив'язаності у різні вікові періоди. Перспективними у цьому контексті могли б бути дослідження осіб, які пройшли психотерапевтичний вплив, та тих, які його не мали.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боулби Д. Привязанность. / Пер. с англ.; общ. ред. и вступ. статья Г.В. Бурменской. Москва : Гардарики, 2003. 480 с.
2. Боулби Д. Создание и разрушение эмоциональных связей. / Пер. с англ. В.В. Старовойтова. 2-е изд. Москва : Академический Проект, 2004. 232 с.
3. Бріш К.Г. Розлади прив'язаності від теорії до терапії : посібник. Львів : 2012. С. 38.
4. Кернберг О. Отношения любви: норма и патология. / Пер. с англ. М.Н. Георгиевой. *Библиотека психологии и психотерапии*. Москва : Независимая фирма «Класс», 2017. Вып. 76. 256 с.
5. Кляйн М. Развитие одного ребенка. Работы 1920–1928 гг. *Психоаналитические труды*. Ижевск : ERGO, 2008. Том 1. 374 с.
6. Уайнхолд Б., Уайнхолд Дж. Бегство от близости. Избавление ваших отношений от контрзависимости – другой стороны созависимости. *Помоги себе сам*. Санкт-Петербург : ИГ «Весь», 2011. 528 с.
7. Фройд З. Тлумачення снів. / Пер. В.Б. Чайковського. Харків : Фоліо, 2019. 603с.
8. Шпиц Р.А. Психоанализ раннего детского возраста. Москва : Канон+РООИ «Реабилитация», 2019. 256 с.
9. Ainsworth M.D.S. Attachment: Retrospect and prospect. *The place attachment in human behavior*. / C.M. Parkers, J. Stevenson-Hinc (eds.). New York, 1982.
10. Ainsworth M.D.S., & Wittig B.A. Attachment and exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation. / In B.M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behavior*. London : Methuen, 1969. Vol. 4. Pp. 111–136.
11. Ainsworth M.D.S., Blehar M.C., Waters E., & Wall S. Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1978. 392 p.
12. Bowlby J. A Secure Base. *Behavioral Sciences*. London : Routledge, 2005. Ed. 1. 224 p.
13. Kazan C. and Shaver P. Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol 52. No. 3. Pp. 511–524.
14. Main M., & Solomon J. Discovery of a new, insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. / In M. Yogman & T.B. Brazelton (Eds.). *Affective development in infancy*. Norwood, NJ : Ablex, 1986. Pp. 95–124.
15. Simpson J.A., W. Collins A., Tran S., Haydon K.C. Attachment and the Experience and Expression of Emotions in Romantic Relationships: A Developmental Perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2007. Vol. 92. No. 2. Pp. 355–367.

REFERENCES:

1. Bowlby, J. (2003). Privjazannost'. [Attachment]. Trans. from English by G.V. Burmenskoj. Moscow : Gardariki [in Russian].
2. Bowlby, J. (2004). Sozdanie i razrushenie jemocional'nyh svjazej. [Creation and destruction of emotional bonds.]. Trans. from English by V.V. Starovojtova. Moscow : Akademicheskij Proekt [in Russian].
3. Brisch, K.H. (2012) Rozlady pryv'jazanosti vid teorii do terapii. [Attachment disorders from theory to therapy]. Lviv [in Ukrainian].
4. Kernberg, O. (2017). Otnoshenija ljubvi: norma i patologija. [Love Relations: Normality And Pathology]. Trans. from English by M.N. Georgievoj. *Библиотека психологии и психотерапии – Library of Psychology and Psychotherapy*, 76. Moscow : Nezavisimaja firma "Klass" [in Russian].
5. Klein, M. (2008). Razvitie odnogo rebenka. Raboty 1920–1928 gg. [The development of one child. Works of 1920–1928]. *Psihoanaliticheskie trudy – Psychoanalytic works*, Vol. 1. Izhevsk: ERGO [in Russian].
6. Weinhold, B., Weinhold, Dzh. (2011). Begstvo ot blizosti. Izbavlenie vashih otnoshenij ot kontrzavisimosti – drugoj storony sozavisimosti. [The Flight from Intimacy: Healing Your Relationship of Counter-dependence The Other Side of Co-dependency]. *Pomogi sebe sam – Help yourself*. Sankt Peterburg : IG "Ves'" [in Russian].
7. Freud, S. (2019). Tlumachennia sniv. [The Interpretation of Dreams]. Trans. V.B. Chaikovskoho. Kharkiv : Folio [in Ukrainian].
8. Shpic, R.A. (2019). Psihoanaliz rannego detskogo vozrasta. [Psychoanalysis of early childhood]. Moscow: Kanon+ROOI "Reabilitacija" [in Russian].
9. Ainsworth, M.D.S. (1982). Attachment: Retrospect and prospect. *The place attachment in human behavior*. C.M. Parkers, J. Stevenson-Hinc (eds.). New York.
10. Ainsworth, M.D.S., & Wittig, B.A. (1969). Attachment and exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation. In B.M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behavior*, 4, 111–136.
11. Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ : Erlbaum.

12. Bowlby, J. (2005). A Secure Base. *Behavioral Sciences*, 1. London.
13. Kazan, C. and Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (3), 511–524.
14. Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of a new, insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. In M. Yogman & T.B. Brazelton (Eds.). *Affective development in infancy*, 95–124.
15. Simpson, J.A., W. Collins A., Tran S., Haydon K.C. (2007). Attachment and the Experience and Expression of Emotions in Romantic Relationships: A Developmental Perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92 (2), 355–367.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2020.
The article was received 19 June 2020.

УДК 159.922:355.08-058ю833-055.2:316.6
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-7>

ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ ДРУЖИН УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Сорокіна Олена Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Київський університет імені Бориса Грінченка
o.sorokina@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6600-2979>

Шинкарьова Любов Володимирівна,
студентка другого (магістерського) рівня освітньої програми
053.00.05 «Екстремальна та кризова психологія»
Київський університет імені Бориса Грінченка
lvshynkarova.il19@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7327-756X>

Мета – виявлення складних життєвих ситуацій, з якими стикаються дружини учасників бойових дій; аналізування досвіду жінок щодо актуалізації різних видів особистісних ресурсів для подолання зазначених ситуацій.

Методи. У дослідженні використано методи вивчення наукових джерел, напівструктуроване інтерв'ю, авторська анкета. Вибірка становила 50 дружин військових віком від 21 до 52 років.

Результати. Виявлено відмінності життєвих труднощів під час відсутності чоловіка та після його повернення. З'ясовано, що на першому етапі жінка стає головою сім'ї: відбувається розширення сфери її відповідальності та обов'язків, вона відчуває фізичне та психологічне навантаження, іноді фінансові труднощі. Після повернення чоловіка його психологічний стан та життєві настанови часто не співпадають з очікуваннями дружини. Майже третина опитаних вказала на наявність сімейного дискомфорту, напруження у стосунках та появу конфліктів після повернення чоловіка із зони бойових дій. Встановлено, що зовнішній, соціальний ресурс не завжди відіграє конструктивну функцію. Дружини вказували на неоднозначність ставлення з боку оточення: підтримка близьких надає сили, а зневіра чи прихований осуд з боку оточуючих викликає тривогу, іноді агресію. Тому суспільне ставлення до збройного конфлікту та військових відіграють важливу роль у поновленні особистісних ресурсів дружин бійців. Про необхідність психологічної підтримки висловились половина респонденток. Серед актуальних питань жінки називають такі як: проблема адаптації чоловіка до мирного (сімейного) життя і подолання його агресивності, особливості комунікації з ним, пошук власних ресурсів для відновлення емоційної рівноваженості та особистісного зростання.

Висновки. Отримані результати вказують, що пошук та використання дружинами військовослужбовців особистісних ресурсів здійснюється індивідуально, часто безпосередньо в процесі переживання складної життєвої ситуації. Результати дослідження важливі для створення психоедукаційної програми для опанування жінками навичок ефективного використання особистісних ресурсів, засобів самопомоги та самозбереження.

Ключові слова: ресурси особистості, дружини учасників бойових дій, сімейні стосунки, емоційний стан, вплив соціального оточення.